

вироблення найбільш оптимальних шляхів вдосконалення чинного національного законодавства.

Література:

1. Dövlət qulluğu haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu 21.07.2000-ci il N 926-IIQ. // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. – 2001. – N 1. – maddə 1.
2. Dövlət qulluqçularının etik davranış qaydaları haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu 31.05.2007-ci N 352-IIIQ. // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusuda. – 2007. – N 8. – maddə 750.
3. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi: Azərbaycan Respublikasının Qanunu 01.02.1999-cu il tarixli N 618-IQ. // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusuda. – 1999. – N 4. – maddə 213.

УДК 341.9

Підкова Ю.В.,

студентка магістратури заочної форми навчання
Відділення післядипломної освіти
Спеціальність «Міжнародне право»
Інститут міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТОГО ЗАКОНУ
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

У статті досліджені способи визначення особистого закону юридичних осіб як суб'єктів міжнародного приватного права, проаналізовані проблемні питання стосовно встановлення державної приналежності іноземних юридичних осіб згідно чинного законодавства України. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення статті 25 Закону України «Про міжнародне приватне право», шляхом доповнення в якості допоміжного критерію щодо визначення національності юридичної особи

критерієм контролю та застосування його до компаній, які зареєстровані в офшорній зоні.

Ключові слова: юридична особа, статус юридичної особи, особистий закон, критерії встановлення національності юридичної особи, Закон України «Про міжнародне приватне право».

В статье исследованы способы определения личного закона юридических лиц как субъектов международного частного права, проанализированы проблемные вопросы относительно определения государственной принадлежности иностранных юридических лиц согласно действующего законодательства Украины. Сформулированы предложения относительно путей усовершенствования статьи 25 Закона Украины «О международном частном праве», а именно дополнение в качестве вспомогательного критерия определения национальности юридического лица критерием контроля и применения его к компаниям, которые зарегистрированы в офшорной зоне.

Ключевые слова: юридическое лицо, статус юридического лица, личный закон, критерии определения национальности юридических лиц, Закон Украины «О международном частном праве».

The article investigated ways to determine personal law of legal entities as subjects of international private law, analyzed issues concerning the establishment of the nationality of the foreign entities under the current legislation of Ukraine. Suggestions on ways of improving Article 25 of the Law of the Ukraine «About international private law» by adding as an auxiliary criterion to determine the nationality of a legal person control criteria and applying it to companies registered in the offshore zone.

Keywords: legal entity, status of legal entities, personal law, the criteria for establishing the nationality of a legal entity, the Law of Ukraine «About international private law».

Постановка проблеми. До відносин, учасниками яких є іноземні юридичні особи можуть застосовуватися найрізноманітніші колізійні норми, які залежать від природи відносин в яких вони беруть участь. Проте, питання, які стосуються статусу юридичної особи, вирішуються за допомогою самостійних колізійних прив'язок. В науковій літературі право, до якого відсилають ці колізійні прив'язки, називають особистим законом юридичної особи (*lex personalis*).

Особистий закон юридичної особи – поняття, яке пов'язане із визначенням національності юридичної особи. Факт створення юридичної особи, обсяг її правоздатності, порядок реорганізації та ліквідації, можливість створення філій та представництв – всі ці питання вирішуються особистим законом юридичної особи. Питання визначення приналежності юридичної особи до певного правового порядку належить до колізійних, оскільки має неоднакове закріплення у внутрішньому законодавстві різних держав.

Аналіз дослідження даної проблеми. В юридичній літературі окремі питання визначення особистого закону юридичних осіб досліджувалися у працях Л. П. Ануфрієвої, І. І. Лукашука, Т.Н. Нешатаєвої, Н.В. Павловської, Н.В. Погорецької, С.М. Хеди, Р.В. Чернолуцький В.Л. Чубарева, М.П. Юніної та ін. Проте, на сьогодні немає єдиного підходу щодо вирішення даного колізійного питання.

Мета статті полягає у спробі з наукових та практичних позицій дослідити різні підходи до визначення особистого закону іноземних юридичних осіб, здійснити аналіз проблемних питань стосовно встановлення державної приналежності іноземних юридичних осіб згідно чинного законодавства України, дослідити можливі шляхи вдосконалення чинного законодавства України щодо визначення національності іноземних юридичних осіб в Україні. Для досягнення окресленої мети були поставлені такі завдання: визначити сутність поняття «національність» та «особистий закон юридичної особи», надати правову оцінку різним критеріям відомим науці міжнародного приватного права, що дозволяють визначити особистий закон юридичної особи.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне право характеризується розподілом всіх осіб, які існують на певній території, на національні та іноземні. Це стосується і юридичних осіб, адже однією з найважливіших обставин, які беруться до уваги при оцінці правового становища юридичної особи в певній державі, є приналежність такої юридичної особи до «своїх», тобто таких, що належать цій країні, або «чужих» - таких, що належать іншій країні [1, с.36].

Кваліфікація юридичної особи як «своєї» або «іноземної» необхідна для того, щоб вирішити питання про те, якою мірою стимули (пільги), а також які обмеження при здійсненні господарської діяльності в даній країні на них поширюються.

Сучасні умови господарювання дозволяють підприємницькій організації розширити територію своєї діяльності. Фактично вона засновується за одним законодавством. Проте здійснювати діяльність юридична особа може не лише в країні заснування, але й за її межами, в інших країнах, де автоматично визнається її особистий статут [2, с.46].

Головним фактором для визначення цивільно-правового статусу іноземних юридичних осіб в міжнародному приватному праві є та обставина, що на них впливають принаймні дві регулюючі системи — система національного права держави, відповідно до якої така юридична особа створена, і держави, на території якої вона здійснює або планує здійснювати діяльність (територіальний закон) [3, ст. 143]. При цьому, важливе значення можуть мати також і норми відповідних двосторонніх і багатосторонніх угод, в яких беруть участь вказані держави.

Прийнято вважати, що правосуб'єктність юридичної особи визначається за правопорядком держави, з яким дана особа пов'язана фактом свого створення (реєстрації). Основою для таких міркувань є наступне твердження: якщо тільки держава дозволяє створення юридичної особи, то й правова система відповідної держави повинна регулювати правосуб'єктність такої особи [4, с. 147].

Відповідно до законодавства приймаючої держави іноземним суб'єктам господарської діяльності може бути надано режим найбільшого сприяння або національний режим

здійснення підприємницької діяльності. Визначити чи є юридична особа іноземною та чи поширюються на неї норми права приймаючої держави, без використання відповідних критеріїв визначення державної приналежності неможливо.

Специфіка правового статусу юридичних осіб в міжнародному приватному праві визначається насамперед їх юрисдикційною належністю, для позначення якої в доктрині міжнародного приватного права використовується термін «національність юридичної особи» [5, с. 267].

Визначення «національність юридичної особи» є умовним, але досить часто використовується в міжнародних договорах [6, с.100].

Національність юридичної особи можливо визначити тільки на підставі права тієї держави, де ця особа заснована [7, с. 88]. Дане положення в доктрині міжнародного приватного права вважається безспірним.

Використовуючи термін "національність" стосовно юридичної особи, можна з'ясувати наступні питання: чи є організація взагалі юридичною особою, який в неї обсяг правоздатності, порядок її створення, реорганізації та ліквідації, чи можуть нею створюватися філії та представництва та інші питання.

В наукових публікаціях, присвячених правовому становищу іноземних юридичних осіб, замість використовуваного в господарському праві словосполучення «правове становище» (або «правовий статус») вживається саме категорія «особистий статут» [8, с. 374]. Отже, національність юридичної особи визначає як факт утворення самої юридичної особи, так і межі її правоздатності і дієздатності, або іншими словами дозволяє встановити її особистий статут.

Право, до якого відсилає колізійна норма, визначаючи статус юридичної особи, прийнято в міжнародному праві називати особистим законом юридичної особи (*lex societatis*).

Згідно з класичною доктриною міжнародного приватного права особистий статус юридичної особи встановлюється виходячи з національності. У теорії міжнародного приватного права існує декілька підходів до визначення національності

юридичної особи. Деякі вчені розглядають національність юридичної особи як належність юридичної особи до певної держави.

Однак більшість науковців вважає, що національність включає два аспекти: державну належність юридичної особи та особистий закон. [9, с. 49].

На думку вченого Лунца Л.А. «положення про те, що кожна юридична особа має особистий статут, який підлягає визнанню за кордоном, в доктрині міжнародного приватного права вважається загальноприйнятим» [10, с. 211].

Таким чином, особистий статут юридичної особи використовується для вирішення питань приватноправового характеру, що стосуються встановлення правового положення іноземної юридичної особи як самостійного суб'єкта права, який бере участь в майновому обігу [11, с. 23].

Що стосується правого закріплення в законодавстві України, то в нормативно-правових актах України використовується не поняття "особистий статут", а "особистий закон".

У міжнародних договорах за участю України при визначенні правоздатності юридичних осіб, як правило, застосовується «критерій інкорпорації». Так, згідно з ч. 3 ст. 26 Кишинівської конвенції про правову допомогу та правові відносини з цивільних, сімейних та кримінальних справ 2002р. [12]. правоздатність юридичної особи визначається згідно законодавства Договірної Сторони, за законодавством якої вона була заснована.

Аналогічне положення міститься і в низці двосторонніх міжнародних договорів за участю України про надання правової допомоги у цивільних справах, наприклад ч. 2 ст. 21 Договору між Україною та Латвією 1995 р., [13] ч. 2 ст. 21 Договору між Україною і Польщею 1993 р. [14]. Проте в деяких двосторонніх договорів про надання правової допомоги закріпленій інший принцип. Так, відповідно до ч. 2 ст. 22 Договору між Україною та Румунією про правову допомогу та правові відносини в цивільних справах 2002 р. [15] правоздатність юридичної особи

визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої вона перебуває [5, с. 325].

В законодавстві різних держав сфера дії особистого закону юридичної особи розкривається з різним ступенем деталізації: від визначення її одним терміном «правоздатність» (В'єтнам, Китай, Литва), до розгорнутого переліку взаємопов'язаних питань (Угорщина, Румунія, Італія). [16, с. 105].

Правоздатність іноземних юридичних осіб відрізняється від правоздатності українських юридичних осіб. Ця відмінність обумовлена наданням іноземній юридичній особі не тільки прав і обов'язків, закріплених у праві України, але і тих прав та обов'язків, які надаються іноземній юридичній особі правом відповідної іноземної держави і нормами міжнародних договорів. [17, с.11].

Країни встановлюють різні критерії кваліфікації юридичних осіб як іноземних, визначають свої організаційно-правові форми діяльності суб'єктів господарювання та, відповідно, свої органи управління, які можуть діяти в даних країнах, іншими словами встановлюють правила діяльності на своїй території.

У правових системах зарубіжних країн відомі такі критерії кваліфікації юридичних осіб, як принцип здійснення основної діяльності, принцип місця знаходження органів управління юридичної особи.

Відповідно до вищевказаних принципів в науці міжнародного приватного права виділяють декілька основних критеріїв, які дозволяють визначити особистий закон юридичної особи:

1. за місцем реєстрації юридичної особи (теорія інкорпорації);

2. за місцем знаходження адміністративно-управлінського центру (теорія осілості);

3. за місцем її основної діяльності (теорія ефективного місця діяльності);

4. за місцем, з якого здійснюється контроль за діяльністю юридичної особи (теорія контролю).

Доктрина інкорпорації характерна для країн англо-американського права. Згідно даної теорії, особистим законом юридичної особи є право держави, де її засновано та зареєстровано її установчі документи. Юридична особа має ту державну приналежність і особистий закон тієї держави, де зареєстрований акт про наділення її правосуб'єктністю [11, с. 23].

Суттєвим недоліком використання вказаного критерію є можливість вибору більш сприятливого режиму діяльності, тобто місце реєстрації обирається засновниками, чия правоздатність відрізняється від правоздатності юридичної особи, тобто відсутній зв'язок між діяльністю юридичної особи та правом, яке засновники обирають [6, с. 101].

Як зазначав М.І. Брун, «якщо на території держави знаходяться весь субстрат юридичної особи та його центральний орган і якщо тут же відбувається вся його функціональна діяльність, то держава не може погодитися вважати таку юридичну особу іноземною тільки на тій підставі, що статут цієї особи затверджений або зареєстрований за кордоном» [11, с. 31].

Ще одним критерієм визначення особистого закону юридичної особи є місце знаходження її адміністративно-управлінського центру, яка в міжнародному приватному праві називається теорією «осілості». Ця доктрина отримала поширення у законодавстві Франції, Іспанії, Бельгії, Люксембурзі, ФРН, Польщі та ряді інших країн континентального права.

Визначення правового статусу на основі цієї доктрини є досить зручним, адже місцезнаходження юридичної особи можна легко перевірити, не виникає труднощів щодо одержання інформації про її правовий статус, та відповідно і про обсяг її правосуб'єктності.

Проте, недоліком даної теорії є те, що подібно до принципу інкорпорації, відповідно до якого засновники юридичної особи можуть вільно обирати місце її реєстрації і навіть не здійснювати там свою діяльність, критерій осілості дозволяє юридичним особам також здійснювати зміну місця

знаходження своїх центральних органів управління і, тим самим змінювати свою національність в обхід закону.

Відповідно до теорії центру експлуатації особистим законом юридичної особи вважається закон місця здійснення її основної підприємницької діяльності. [1, с.206]. Цей критерій найчастіше поширений в законодавстві країн, які розвиваються. Такі країни зазвичай зацікавлені у залученні іноземних інвестицій та встановленні контролю національних органів за такими юридичними особами.

Вищевказаний критерій використовується як допоміжний для визначення національності юридичної особи в країнах англосаксонської системи права та країнах романо-германської системи.

Згідно теорії контролю критерієм визначення державної належності юридичної особи є громадянство фізичних осіб, які повністю або в значній мірі здійснюють контроль над діяльністю юридичної особи та здійснюють істотний вплив на її діяльність.

В даний час критерій контролю використовується переважно в цілях захисту інтересів вітчизняного господарюючого суб'єкта, а також для встановлення заборони або обмеження підприємницької діяльності іноземних юридичних осіб в стратегічно важливих сферах економіки держави.

Безумовно, критерій, який запропонований теорією контролю, має свої переваги, оскільки він не носить суто формального характеру і дозволяє визначити дійсну державну приналежність іноземних юридичних осіб.

Критерій контролю вважається оптимальним критерієм встановлення національності ТНК [19, с.41], а також використовується як субсидіарна колізійна прив'язка в законодавствах деяких держав світу при визначенні правового статусу юридичних осіб.

З вищевказаних варіантів щодо визначення особистого закону юридичної особи найбільш поширеними у світі є теорії «інкорпорації» та «осілості», проте часто вони використовуються у поєднанні одна з одною.

Так, Закон України «Про міжнародне приватне право» поєднує у собі одразу два принципи: осілості та інкорпорації юридичної особи.

Згідно ст. 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» [20], особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи, а місцезнаходженням юридичної особи є держава, у якій юридична особа зареєстрована або іншим чином утворена згідно з правом цієї держави. За відсутності таких умов або якщо їх неможливо встановити, застосовується право держави, у якій знаходиться виконавчий орган управління юридичної особи.

Наведені положення ст. 25 Закону України «Міжнародне приватне право» являють собою необхідну передумову застосування наступної статті цього ж Закону, згідно якої до якої цивільна правоздатність та дієздатність юридичної особи визначається особистим законом юридичної особи. В ній відтворене загальновизнане положення міжнародного приватного права, за яким, як слушно зауважила О.Р. Кибенко, юридична особа не може мати за кордоном більше прав, ніж надається їй особистим статутом [21, с. 70].

Проте в цьому положенні неявно присутній і інший аспект: якщо певна організація не визнана юридичною особою в державі свого походження, її статус вже визначено — вона не є суб'єктом права цієї іноземної держави, оскільки здатність бути юридичною особою, як підкреслюється в доктрині, традиційно визнається державами необхідною умовою для участі організації в цивільному обороті [7, 188].

Згідно законодавства України цивільна правоздатність іноземних юридичних визначається згідно права країни, де засновано юридична особа. Таким чином, виходячи зі змісту наведеної правової норми, критерієм віднесення юридичних осіб до іноземних є місце створення (реєстрації) юридичної особи. При цьому не має значення, які особи (українські або іноземні) є засновниками, яка валюта (українська або іноземна) формує статутний капітал.

Крім критерію, що визначає іноземну юридичну особу в залежності від того, в якій державі вона зареєстрована, в

законодавстві України можна виокремити ще і інший критерій, який також спрямований на "ідентифікацію" національності юридичної особи - критерій місцезнаходження юридичної особи.

Так, відповідно до ст. 1 Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [22] до іноземних відносяться юридичні особи, створені відповідно до законодавства іноземних держав з місцезнаходженням за межами України. Для цілей валютного регулювання і валютного контролю законодавець використовує категорії "резидентів" і "нерезидентів". Резиденти - це категорія осіб, яка визначається як синонім поняття "українські юридичні особи", а "нерезиденти" - це категорія, вживана, відповідно, як синонім іноземних юридичних осіб.

До нерезидентів згідно Декрету про валютне регулювання і валютний контроль [22] відноситься крім іншого, юридичні особи з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави.

Зіставлення понять "іноземні юридичні особи" і "нерезиденти" дозволяє сформулювати наступний висновок: юридичні особи, які створені відповідно до іноземної правової системи та мають місцезнаходження поза межами території України повинні кваліфікуватися як іноземні.

Отже, в деяких випадках для здійснення кваліфікації юридичної особи як іноземної може знадобитися застосування відразу двох критеріїв: критерію інкорпорації (в Декреті Кабінету Міністрів «Про валютне регулювання і валютний контроль» йдеться про "створення") і критерію місцезнаходження.

У практиці виникають питання з визначенням терміну "місцезнаходження". В деяких іноземних державах під "місцем знаходження юридичної особи" розуміють місце знаходження органів управління цієї юридичної особи, а в інших - місце проведення господарської діяльності (виробничої, торговельної або будь-якої іншої діяльності, в процесі якої отримується прибуток).

При визначенні "національності" юридичної особи, слід виходити з критеріїв кваліфікації, закріплених як у Законі України «Про міжнародне приватне право» [20], так і в законодавстві, що регулює відносини публічного характеру (зокрема, валютному законодавстві).

Крім цього, вибір критерію визначення національності юридичної особи повинен бути обумовлений природою регульованих відносин. Основоположним в законодавстві України є критерій інкорпорації, відповідно до якого незалежно від складу засновників, грошових коштів, які формують статутного (складеного) капітал, і місця діяльності юридичної особи до іноземних будуть належати юридичні особи, які засновані і зареєстровані на території іноземних держав.

Проте, наявність різних підходів до розуміння особистого закону юридичної особи згідно законодавства України негативно впливає на розвиток міжнародних економічних відносин, оскільки призводить до виникнення проблеми «подвійної національності» юридичної особи, подвійного оподаткування або відсутності податкового доміцилію.

З метою подолання вказаних проблем Україною проводиться встановлення одноманітних підходів на міжнародному рівні. Серед двосторонніх міжнародних договорів за участю України, які визначають статус іноземних юридичних осіб, що діють на її території, можна виділити договори з питань торговельно-економічного співробітництва, заохочення та взаємного захисту інвестицій, запобігання подвійному оподаткуванню, міжнародного перевезення вантажів тощо.

Оскільки, при здійсненні кваліфікації юридичної особи в якості іноземної, чинне законодавство України оперує одночасно кількома критеріями, з огляду на верховенство міжнародних договорів України над внутрішнім законодавством пропонується, для визначення державної належності іноземної юридичної особи, перш за все, виходити з критеріїв, закріплених в двосторонніх міжнародних договорах.

Таким чином, з метою сприяння підприємницької діяльності іноземних юридичних компаній в Україні та

залучення іноземних інвестицій необхідно вдосконалити положення статті 25 Закону «Про міжнародне приватне право», а саме врахувати інші критерії визначення національності юридичних осіб, що передбачені міжнародними договорами.

Так, з урахуванням існування такого явища в міжнародному праві, як офшорні зони та проведення практики виведення компаній з-під юрисдикції своєї країни пропонується доповнити статтю 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» допоміжним критерієм щодо визначення національності юридичної особи, а саме критерієм контролю та передбачити його застосування до компаній, які зареєстровані в офшорній зоні.

Висновки. У результаті дослідження питань, пов'язаних із визначенням особистого закону юридичних осіб, а також проаналізувавши різні підходи до визначення особистого закону іноземних юридичних осіб згідно доктрини міжнародного приватного права можна дійти висновку, що найбільш поширеним критерієм визначення національної юридичних осіб є «теорія інкорпорації».

Під поняттям «національність юридичної особи» варто розуміти належність юридичної особи до певної держави. Національність юридичної особи є матеріально-правовою категорією, що виражає зв'язок юридичної особи з певною державою та її правопорядком. Державна приналежність юридичних осіб - основа їх особистого статуту. Особистий закон юридичної особи в свою чергу - категорія колізійного права, право конкретної держави, компетентне відповісти на питання, пов'язані з правосуб'єктністю юридичної особи.

Оскільки, у відповідності до ст. 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» при здійсненні кваліфікації юридичної особи в якості іноземної, чинне законодавство України оперує одночасно кількома критеріями, а саме критерієм місця реєстрації юридичної особи, а за відсутності можливості визначення таких умов застосовується критерій місцезнаходження виконавчого органу управління юридичної особи, з метою усунення подвійної оподаткування для визначення державної належності іноземної юридичної особи,

пропонується, перше за все виходити з критеріїв, закріплених в двосторонніх міжнародних договорах.

Також, пропонується доповнити статтю 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» допоміжним критерієм щодо визначення національності юридичної особи, а саме критерієм контролю та передбачити його застосування до компаній, які зареєстровані в офшорній зоні.

Література:

1. Ануфриева Л.П. А73 Международное частное право: В 3-х т. Том 2. Особенная часть: Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательство БЕК, 2002. — 656 с.
2. Міжнародне приватне право: підручник /за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. — 2-ге видання. — К.: Алерта, 2014. — 656 с.
3. Гукаленко О.О. Іноземні юридичні особи як учасники цивільних правовідносин // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. — 2008. Випуск 38. — Одеська національна юридична академія — Одеса: «Юридична література». - С. 141-147.
4. Толстых В.Л. Коллизионное регулирование в международном частном праве: проблемы толкования и применения раздела VII части третьей ГК РФ / В.Л. Толстых. — М.: Спарк, 2002. — 244 с.
5. Міжнародне приватне право: підручник /за ред. А. С. Довгерта і В. І. Кисіля. — 2-ге видання. — К.: Алерта, 2014. — 656 с.
6. Погорецька Н. В. Національність юридичної особи / Погорецька Н.В.// Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. -2013.- № 3.- С. 100-107
7. Канашевский В.А. Международное частное право: учебник / В.А. Канашевский. — М.: Междунар. отношения, 2006. — 698 с.
8. Козлітін Д.О. Поняття особистого закону юридичної особи // Вісник донецького університету.- 2008.- № 1.- С. 371- 377.
9. Хєда С.М. Поняття та обсяг цивільної правосуб'єктності іноземних юридичних осіб за законодавством України.// Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — 2002. - № 2. — С. 48-50.
10. Лунц Л.А. Международное частное право. Общая часть / Л.А. Лунц.- М., 1973.- 381 с.
11. Асосков А. В. Правовые формы участия юридических лиц в международном коммерческом обороте Асосков А.В. — (Новые имена ; т. 4).- М. : Статут, 2003. — 571 с.

12. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.10.2002 // Зібрання чинних міжнародних договорів України . - 2006 р. - № 5,- Книга 1. -с. 564
13. Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах від 23.05.1995р. Офіційний вісник України від 04.12.2006. - 2006 р. - № 47. – с. 292.
14. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 24.05.1993 // Офіційний вісник України від 04.12.2006.- 2006 р. - № 47. – с. 215
15. Договір між Україною та Румунією про правову допомогу та правові відносини в цивільних справах від 30.01.2002 // Офіційний вісник України від 10.09.2007. - 2007 р. - № 65. – с. 93
16. Чубарев В.Л. Статус юридичної особи в міжнародному приватному праві/ В.Л. Чубарев // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. - № 3(16). – С 104-109.
17. Юніна М.П. Уніфікація право- та дієздатності юридичних осіб у міжнародному приватному праві : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Юніна М.П.– Харків.- 2011.– 20 с.
18. Міжнародне приватне право : навч. посібник / В. А. Бігун [та ін.] ; ред. В. М. Гайворонський, В. П. Жушман. - К. : Юрінком Інтер, 2005. - 368 с.
19. Савескул А.В. Юридичні особи в міжнародному приватному праві / Савескул А.В. // Актуальні питання публічного та приватного права в контексті реформування законодавства ». - Херсон : Видавничий дім " Гельветика " , 2014.- С. 38-43
20. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України.- 2005.- № 32.- С.422.
21. Кибенко Е.Р. Международное частное право: учебно-практическое пособие / Е.Р. Ки- бенко. — Харьков: Эспада, 2003. — 512 с.
22. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю від 19.02.1993 № 15-93 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 17, ст.184.